

קטיף בפאה ובלקט

הרב אורי כהן, ראש כולל מר"ץ

לאחי ורעי, מורי ורבי, הרב יונה דברת שליט"א מראשוני המיישבים את יהודה בנימין והשומרון בהקמת והדרכת חלוצי עמנו בק"ק מבוא חורון. מרא דמתא ועטרת תפארת לעם ישראל כולו ולקהילתו המעטירה בפרט. יתן ה' לך, ולרעייתך המסורה אתך לכל דבר שבקדושה, אריכות ימים בבריות גופא ונהורא מעליא ממש. ושנזכה לעוד הרבה שנים של דברי תורה חכמה ואמונה מקוריים כיד ה' הטובה עליך מאז, בעל פה ובכתב.

ויקרא פרק יט פס' ט:

וּבְקִצְרְכֶם אֶת קִצִיר אֲרֻצְכֶם לֹא תִכְלֶה פָּאֵת שְׂדֶךְ לְקִצֹר וְלִקְט קִצִירְךָ לֹא תִלְקֹט:

שם פרק כג פס' כב:

וּבְקִצְרְכֶם אֶת קִצִיר אֲרֻצְכֶם לֹא תִכְלֶה פָּאֵת שְׂדֶךְ בְּקִצְרְךָ וְלִקְט קִצִירְךָ לֹא תִלְקֹט
לְעֹנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

מצוות לקט ופאה נוהגות גם בזמן הזה. אמנם לא זכינו ל'שיתוף פעולה' מצד העניים, שלא באים לקצור וללקט את הפאה והלקט. על כך דורשת הגמרא: "לעני ולגר תעזוב אותם", ולא לעורבים ולעטלפים. על כן למעשה לא משאירים את הפאה והלקט בשדות ארצנו, וכך הפכו מצוות אלו למצוות שהעסק בתורתם במקום בקיומם המעשי.

כתוב בספרא (קדושים פרשה א) לגבי לקט: "ולקט קצירך - לא לקט קיטוף". ואילו לגבי פאה נאמר שם: "אין לי אלא קוצר, תולש מנין - תלמוד לומר לקצור; קטף מנין - תלמוד לומר קצירך".

גירסת הגר"א: "תולש מנין, ת"ל בקצרך; עוקר מנין, ת"ל לקצור". הפיכת הסדר אין בה נפ"מ להלכה.

מלאכת שלמה (על פאה פ"ד מ"י): לקט קיטוף - דוקא גבי פאה הוא דמרבין תולש ועוקר, אפילו בדבר שדרכו ליקצור, מיתורא דקראי; אבל גבי לקט - 'קצירך' כתיב. ובתוספתא (פאה פרק א הלכה יד): המקטף ומכניס לתוך ביתו אפילו כל שדהו פטור מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה, וחייב במעשרות.

לכאורה סותרים דברי חז"ל בספרא את התוספתא שחייבה בפאה את המקטף, ולא ראיתי למפרשי התוספתא שהעירו על הסתירה. אמנם בספר חזון יחזקאל על התוספתא מפרש את ההלכה כהמשך להלכה יג, שכאן עוסקים בקוטף מעט מעט, ובזה לכו"ע פטור בלקט ופאה. ויתבאר עוד לקמן.

ושם בתוספתא (פרק ב הלכה טו): איזהו לקט זה הנושר בשעת הקציר ובשעת התלישה. רבי יוסי אומר: אין לקט אלא הנושר בשעת הקצירה בלבד, שנאמר ולקט קצירך לא תלקט.

ת"ק מחייב לקט גם בקיטוף, אבל ר' יוסי מחייב בלקט רק בקצירה, כדברי הספרא ביחס ללקט. משמע שהספרא נוקט בפשיטות להלכה כר' יוסי, מדלא הביא כלל את שיטת החולקים עליו; אבל לא מצינו בתוספתא מחלוקת כזו לגבי פאה, שם יודה גם ר' יוסי שחייבים על קיטוף כמו על קצירה, כנלמד בספרא מיתור הפסוקים.

בירושלמי [פאה פ"ג ה"ב (מהדורת עוז והדר דף כח, ב)] תני: לקט קצירך ולא לקט קיטוף. ר' זעירא ר' חייא בשם ר' יוחנן: המלקט שיבולין לעיסתו אפילו כל שהוא פטור מן הפאה, ר' אלעזר אמר אפילו במגל, אמר ר' יוסי והוא ששייר. ע"כ השייך לענייננו.

והנה, מהברייתא שבירושלמי למדנו שבלקט לא מרבים לקיטה ביד כמו בפאה, כשיטת הספרא ור' יוסי שבתוספתא. ולפי זה לכאורה קיימת סתירה בין הברייתא לבין המשך הגמרא בשם ר' יוחנן הפוטר את המלקט מפאה ולא מזכיר לקט, ומשמע שבלקט חייבים. עוד יותר קשה ממה שבספרא ראינו בדיוק להיפך, שבפאה חייבים גם על קיטוף, ואילו בלקט פטורים!

ונראה שהסבר הירושלמי יהיה מדויק על פי פירוש הר"ש סיריליאן, שפירש את הברייתא בלקט, שם פטור המלקט בידו. וז"ל: "לקט קצירך - דווקא גבי פאה הוא דרבי רחמנא, כדאיתא לעיל [פ"א ה"ד], אבל גבי לקט לא אשכחין דרבי". ואילו הגמרא עוסקת בלוקט 'מעט מעט' שפטור מכל המתנות. ובזה הוא מסביר גם את התוספתא [ומכאן מקור נאמן לחזון יחזקאל הנ"ל].

אבל הגר"א בביאורו כאן לירושלמי הגיה: תני לקט ולא קיטף - מיותר. ע"כ. מדבריו משמע שאין למעט קיטוף מלקט, כלומר שדין הלקט כדין הפאה. וא"כ תהיה הברייתא שבירושלמי כשיטת החולקים על ר' יוסי, ודלא כספרא.

בבבלי חולין (קלז, א) בסוגיא העוסקת במצות ראשית הגז, משווה הגמרא את גיזת העזים לקצירת הלקט: "לא קשיא, הא רבנן והא ר' יוסי, דתניא: לקט קצירך - ולא

לקט קיטוף, ר' יוסי אומר: אין לקט אלא הבא מחמת קציר, ר' יוסי היינו ת"ק! כולה ר' יוסי היא, והכי קתני: שר' יוסי אומר אין לקט אלא הבא מחמת קציר. א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי: מודה ר' יוסי במידי דאורחיה, דתניא, ר' יוסי אומר: קציר, אין לי אלא קציר, עוקר מנין? ת"ל: לקצור; תולש מנין? ת"ל: בקוצרך". פירש רש"י: מודה ר' יוסי במידי דאורחיה - וכיון דאורחא דעזים בתלישה כגיזה דמו.

עוד הוסיפו תוספות: עוקר מנין, ת"ל לקצור. תולש מנין, תלמוד לומר בקוצרך - ואיצטריך תרי קראי, משום דעוקר הוא קצת אורחיה טפי מתולש.

סוגיית הגמרא כפי שהיא לפנינו, מבטלת לגמרי את ההבחנה בין לקט לפאה אליבא דר' יוסי, שהוא התנא שבספרא. שהנה הגמרא מביאה שתי ברייתות של דברי ר' יוסי, הבריייתא הראשונה בלקט, השניה - בפאה, ובכל זאת משווה הגמרא ביניהן, ואינה מציינת שיש ריבוי מיוחד בפאה לעומת שאר המצוות כלקט וכד', ודלא כדברי הספרא וכביאור המלאכת שלמה ודעימיה דלעיל.

ולקמן בירושלמי (מ. ב) חוזר על שיטתו דלעיל: תני: ולקט קצירך, לא כל הקוצר בידו.

אבל בביאור הגר"א שוב הופך את הקערה על פיה, וכאן אינו מוחק את הבריייתא אלא הופך את הגירסא, כשיטתו לעיל: 'תני לקט קצירך הקוצר בידו' - פירוש דמייתי קרא לאפוקי מדר' יוסי דסבר שאין לקט אלא כשקוצר ולא כשתולש.

ויש לציין שאע"פ שבירושלמי גורס הגר"א בשני המקומות שגם בלקט חייבים על קיטוף, מ"מ בהגהותיו לספרא קדושים על מצוות הלקט מחזק הגר"א את גירסת הספרא שבידינו, וגם גירסתו היא: "לקט קצירך" ולא לקט קיטוף. ונראה ממה שהסביר 'לאפוקי מדר' יוסי', שהגר"א סובר שהספרא הולך בשיטת ר' יוסי, ואילו הירושלמי בשיטת החולקים עליו. אבל לא פירש למה לא יתפרש הירושלמי כר' יוסי.

מהשוואת סוגיות הירושלמי והבבלי עולה ששני התלמודים עוסקים בשיטת ר' יוסי, אלא שלירושלמי אליבא דר' יוסי בלקט חייבים רק בקצירה, לעומת פאה שמתחייבת גם בקיטוף. ואילו לבבלי פירוש שיטת ר' יוסי שבקצירה, וכן בקיטוף הנעשים 'כדרכו' כגון בקטיף קטניות שברגיל נקטף בידיים, חייבים הן בלקט והן בפאה¹.

הרמב"ם מתייחס ללקיטת לקט ופאה בשני פרטי המצוות, בפ"ב מהל' מתנות עניים הל' ו כולל הרמב"ם ביחד את הלקט והפאה: "...וכן כל הקוטף מלילות

1. וראה בפירוש הר"ש סיריליאו לפרק א ה"ד, שמנסה לפרש כך גם את הירושלמי שם, ולשיטתו תהיה סתירה בין סוגיות הירושלמי. כפי שפירש בעצמו את פ"ג. ודו"ק.

מעט מעט ומכניס לביתו אפילו קטף כן כל שדהו פטור מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה". הרמב"ם פוטר כאן מפני שקטף מעט מעט, ולא מפני שקטף ולא קצר, ובזה משווה את הלקט לפאה. אולם לעיל בפ"א הל' א, ולקמן בפרק ד הל' ב, פוסק הרמב"ם בשונה בעניין פאה לעומת לקט, לעניין לקיטה וקטוף. ואלו דבריו בפ"א הלכה א: "הקוצר את שדהו... יניח מעט קמה לעניים בסוף השדה, שנאמר לא תכלה פאת שדך בקצרך, אחד הקוצר ואחד התולש"..." ובפ"ד: "היה קוצר ביד בלא מגל, הנופל מתוך ידו אינו לקט, אבל התולש דברים התולשים אותם הנופל מתחת ידו לקט". מדין לקט למדנו שהרמב"ם פוסק כר' יוסי, ולמדנו שהרמב"ם מחלק בין קצירת מעט מעט, שבזה פטור גם מפאה כמו מלקט, לבין תלישה בידו בדבר שדרכו בקצירה שבזה פטור מלקט, ולא מפאה. וזה כגירסתנו בירושלמי, ולא כבבלי חולין שהשווה פאה ללקט, ואפילו למד ללקט מפאה.

ואמנם חלק מפרשני הרמב"ם הישוו את פסקיו לשיטת הבבלי, ונקטו שגם בפאה הכל תלוי בדרך הקצירה, אבל פשטות לשון הרמב"ם, שהוא דייקן בלשונו כידוע, מצביעה על ההבדלים בין לקט לפאה, ומסתבר יותר שהוא מפרש כירושלמי, כדרכו בקודש.

והנה מו"ר הרב יחזקאל אברמסקי זצ"ל בפירושו המקיף על התוספתא חזון יחזקאל (פ"א הי"ד, הנ"ל בראש המאמר), מפרש גם הוא הלכה זו בפטור 'מעט מעט', ותמה על הכס"מ. וז"ל: "הרמב"ם מערב דין מקטף בדין מידל. משמע שטעם הפטור משום 'מעט מעט' ואין זה דרך קצירה. ופלא על כס"מ שכתב דדינא דקוטף מלילות כר' יוסי, ובאמת גם לרבנן פטור משום שקוטף מעט מעט, וגם אם היה קוצר מעט מעט היה פטור".

אבל בדבריו על פ"ב הט"ו כתב דברים הצריכים עיון לענ"ד. וז"ל: "גם לעניין פאה אין השדה מתחייב אלא דרך קצירה. ורק במידי דאורחיה בתלישה תלישתו הוה 'קצירה' לעניין פאה. ודלא כמי שדייק מלשון הרמב"ם שבראש הל' מתנ"ע (פ"א הל' א) לעניין פאה כתב 'אחד הקוצר ואחד התולש' ולא ציין דהיינו בדברים התולשים אותם, כדרך שביאר בפ"ד לעניין לקט... אבל באמת לר' יוסי אין חילוק בין פאה ללקט, ובשניהם בעי קצירה, ובתלישה סגי רק בדברים הנתלשים. עכ"ד.

ר' יחזקאל תופס שהרמב"ם פוסק כבבלי חולין, שגם לר' יוסי שווים לקט ופאה שהכל תלוי ב'דרך קצירה'. ודבריו נפלאו ממני, שהרי שפתי הרמב"ם ברור מיללו להשוות לקט ופאה לענין מעט מעט, ולחלק ביניהם בדין תלישה ביד במקום שאין דרכו בכך²! וצ"ע.

2. **ראה גם בחזו"א** (בכורות כה, א) העוסק בהלכות גיזת בכור וכד', שהתורה אסרה, ומשווה לראשית הגז, ואגבן מתייחס גם לנידון דידן: ...והנה קיי"ל לדינא דתולש לאו היינו גוזז, ואינו לוקה על התלישה, ומשמע בתוס' דזה כמאן דפטור (חולין קלז) תולש מראשית הגז. אבל הרמב"ם (פ"א ממעילה) פסק דתולש לאו

לסיום נביא ראייה מוצקה לשיטת הספרא ודעימיה, המחלקים אליבא דר' יוסי בין לקט לפאה, ודלא כבבלי, מפשט לשונות התורה כפי שמצאנו בפירוש הרב מלבי"ם (פרק יט פסוק ט). כדרכו בפירוש המקראות מתייחס המלבי"ם לדיוקי הלשונות בתורה, ומסביר על פיהם את הספרא. וכאן יש לדיוק משמעות בסיסית לסוגייתנו. וז"ל: "לא תכלה פאת שדך לקצור, ובפרשת אמור פאת שדך בקצרך, שמילת 'לקצורי' וכן 'בקצרך' מיותר. ודרש (א) לרבות תולש, (ב) לרבות קוטף השיבולים לבד, שבצד ההרחבה הכל יכנס בגדר קצירה כמו 'את ספיח קצירך לא תקצור', אבל בצד הדיוק הקצירה היא במגל, כמ"ש שלחו מגל כי בשל קציר (יואל ד, יג), תופש מגל בעת קציר (ירמין ג, טז), והתולש נקרא משרש, בכל תבואתי תשרש, או עוקר. וכן על כריתת השיבולים יאמר קוטף, קוסס, מולל, קמל, וכדומה. וכשאמר 'בקצרכם' יש לנו לומר שבא על צד הדיוק, ולכן הוסיף 'לקצור', להורות שבא על צד ההרחב. וזה על פי הכלל דאין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות, שביארנו טעמו על פי חוקי ההגיון שהשם השני מגביל את הראשון, ומורה הפך הכוונה שהיינו אומרים בו, וכיון שהייתי מפרש דוקא קוצר במגל - הוסיף שה"ה כל מין קצירה. ובחולין (דף קלז) גורס: עוקר מנין, תולש מנין, ופירש רש"י עוקר עם השרשים, ותולש מלמעלה, והיינו קוטף דפה. ובירושלמי (פ"ק דפאה): עוקר מנין, תולש מנין.

"ולקט קצירך". גם זה נזכר שני פעמים, ודרש שתי דרשות. א. לקט קציר ולא לקט קטוף, שכבר התבאר (בסי' יב) שסתם קציר הוא במגל וחרמש, וביד נקרא קיטוף כמ"ש וקטפת מלילות בידך. וגבי פאה רבי לה ממה שכפל הפעל לקצור כמש"ש, אבל כאן צריך קציר דוקא, אם לא דברים שדרך לתלשם ביד שזה קציר שלהם. ב. לקט קצירך, לקט הבא בסיבת הקציר, לא בסיבה אחרת ע"י קוץ או עקרב או שנבעת, וכן מה שנפל אחר היד בדברים הנתלשים, ואחר המגל בדברים הנקצרים...

דברי המלבי"ם מחזקים את גירסת התוספתא והירושלמי, ודלא כבבלי וכגר"א ודעימהם.

היינו גוזז, ובביכורים (פ"י ה"ו) פסק דתולש חייב בכה"ג, ומשמע דלא תלי זה בזה. ואפשר דבמקום מתנות כהונה אין סברא לחלק בין גוזז לתולש, ומיהו בלקט פסק (פ"ד ממתנ"ע ה"ב) דלקט קטיף אינו לקט. כר' יוסי, ובחולין שם מדמה להו להדרי. וכבר תמה בזה הר"ן. והנה הרמב"ם לא הביא פטור קיטוף אלא בלקט, ומשמע מדבריו דאין זה לקט, ולא שנפטר משום חסרון קצירה. וגם לא הביא רבנו דין זה לענין שכחה ופאה, וסוגית הגמרא בחולין לא משמע כן. וצ"ע. עכ"ד. פשוט לחזו"א שהרמב"ם מחלק בין לקט לפאה בעניין קיטוף. אמנם מה שכתב שהרמב"ם לא הביא דין זה לעניין פאה, צ"ע מההלכה בראש מתנ"ע שבפאה חייב בין קוצר ובין תולש. ומה שבחולין לא משמע כן, מפני שבחולין מפרשת הגמ' את שיטת ר' יוסי שאינו מחלק, אבל הרמב"ם פוסק כירושלמי וכספרא, שר' יוסי מבחין בין לקט לפאה, כמו שתמה החזו"י על הכס"מ שכתב שהרמב"ם פוסק כר' יוסי, דהיינו כבבלי חולין. וכביארנו.

וכך מסכם החכמת אדם, שערי צדק שער מצות הארץ (פרק כב סעיף ח): אין חייב בלקט ופאה אלא אם כן קצר דבר שדרכו לקצור, ותלש דבר שדרך לתלוש. אבל אם תלש דבר שדרכו לקצור, או שברתו רוח או בהמה או שקרסמוהו נמלים, פטור, שאין זה קציר, שנאמר 'ובקוצרכם'. ונראה לי שהוא הדין דפטור מן השכחה, שהרי גם שם כתיב 'כי תקצור כו' ושכחת'.

פסיקת ההלכה של החכ"א צ"ע, שהוא משווה להלכה לקט ופאה, כשיטת הבבלי. אע"פ שבענייני זרעים עיקר ההלכה כרמב"ם. ובזאת גם התעלם מהספרא שבנה יסודו על ריבוי הכתובים.

* * *

יה"ר מלפני אבינו שבשמים שנזכה במהרה להשיב את האבידה היקרה הזו, ונחזור לקיים את כל המצוות התלויות בארץ כהלכתן, ובתוכן מצוות הנחת הפאה והלקט לעניי עמנו, מכוחן נזכה לגאולתנו השלימה והקבועה כהבטחת הקב"ה "אם שמוע תשמעו" וכו'.